

Das Frauen-Konzentrationslager Ravensbrück. Geschichte und Erinnerung, Ausstellungskatalog, red. A. Beßmann, I. Eschebach, Metropol Verlag, Berlin 2013, ss. 328.

KL Ravensbrück to hitlerowski obóz koncentracyjny przeznaczony przez Niemców do eksterminacji kobiet. Łącznie przeszło się przez niego ponad 132 tysiące więźniarek i dzieci z wszystkich krajów europejskich okupowanych przez hitlerowskie Niemcy, a także kobiety z innych kontynentów, na przykład Amerykanki. Wśród więźniarek najwięcej było Polek, stanowiły one bowiem ponad 30 procent stanu obozu i łączną ich liczbę szacuje się na ok. 36 tys. Zostały tu przez Niemców przywiezione między innymi działaczki konspiracji, żołnierki Armii Krajowej, uczestniczki Powstania Warszawskiego. Znaczną część stanowiły także obywatelki Polski narodowości żydowskiej, zwożone tu z różnych gett rozsianych po okupowanych terenach II Rzeczypospolitej.

Więzione w KL Ravensbrück kobiety wykorzystywane były do niewolniczej pracy na rzecz niemieckich firm, m.in. koncernu Siemens&Halske. W l. 1942-1944 dokonywano tu także zbrodniczych eksperymentów pseudomedycznych na więźniarkach, w większości młodych Polkach, które polegały na operacjach kostno-mięśniowych i wstrzykiwaniu do organizmu bakterii. Ponadto kobiety narodowości romskiej i Sinty poddano sterylizacji.

Śmiertelność w obozie była duża. Łącznie w KL Ravensbrück zginęło ok. 92 tysiące osób. Umierały one z głodu, wycieńczenia, chorób. Dokonywano tu również masowych egzekucji, głównie na kobietach z polskiego ruchu oporu i Żydówkach. Od lutego 1945 r., dzięki staraniom Szwedzkiego i Duńskiego Czerwonego Krzyża, udało się wywieźć z obozu do Szwecji ok. 7500 więźniarek. Wśród nich znajdowały się obywatelki przedwojennej Rzeczypospolitej Polskiej, także narodowości żydowskiej¹.

Po wojnie, zabudowania KL Ravensbrück były wykorzystywane przez wojska radzieckie do 1994 r. W części dawnego obozu w 1959 r. zorganizowano Muzeum – Miejsce Pamięci Ravensbrück, które w takiej formie przetrwało do 1993 r. Po zjednoczeniu Niemiec i wycofaniu się wojsk radzieckich, w dawnych budynkach obozowych utworzone zostało Miejsce Przestrogi i Pamięci, znajdujące się pod zarządem Fundacji Brandenburskie Miejsca Pamięci. Dokonano uporządkowania terenu, rozpoczęto systematyczną rozbudowę muzeum i jego nową aranżację, która została sfinalizowana

¹ Szczegółowy wykaz Polek przewiezionych wówczas do Skandynawii znajduje się Salezjańskim Ośrodku Dokumentacji Duszpasterskiej (SODD), który powstał w 1999 r. z inicjatywy ks. dra Mariusza Chamarczuka SDB, jako odpowiedź na rosnące zainteresowanie różnych ośrodków naukowych pracą polskiego duchowieństwa w Szwecji.

w ostatnich latach. W tym okresie pozyskiwano w darze od byłych więźniarek nowe dokumenty i pamiątki, które zostały wykorzystane w ekspozycji muzealnej. Utworzono profesjonalne archiwum, bibliotekę, fonotekę i wideotekę, dzięki czemu Miejsce Prestrogi i Pamięci w Ravensbrück stało się ośrodkiem przyjaznym dla badań naukowych.

Zarówno nową aranżacją muzeum, jak i wybrane zbiory muzealne oraz archiwalne, także prace wykonane w ostatnich latach na terenie byłego KL Ravensbrück dokumentuje publikacja pod redakcją Alyn Beßmann oraz Insy Eschebach *Obóz koncentracyjny dla kobiet Ravensbrück. Historia i pamięć*. Została ona wydana w niezwykle atrakcyjnej szacie graficznej. W trzynastu tematycznie podzielonych rozdziałach zaprezentowano wiele fotografii zarówno archiwalnych, jak i współczesnych, reprodukcji dokumentów, fragmentów relacji oraz wspomnień byłych więźniarek. Na końcu publikacji zamieszczono szczegółową metrykę nowej wystawy muzealnej, obejmującą wszystkie osoby zaangażowane w jej powstanie, naukowców z różnych ośrodków, którzy byli jej konsultantami historycznymi, wykaz kilkuset osób prywatnych, ośrodków naukowych, muzeów, archiwów i bibliotek, z których pomocy i zasobów korzystano przy przygotowaniu ekspozycji.

W prezentowanym katalogu wystawy znajduje się wiele poloników. W rozdziale drugim, poświęconym charakterystyce więźniarek KL Ravensbrück, Polkom poświęcono zwięzłą notatkę historyczną o ich martyrologii w obozie, także reprodukcje obozowych pamiątek po kobietach przywiezionych tu z KL Auschwitz (s. 56). W rozdziale tym zaprezentowano również kilka zwięzłych biografii więźniarek, wśród nich Polek i polskich Żydówek oraz ich dzieci, m.in.: Heleny Hegier-Rafalskiej (s. 76), Zofii Pociłowskiej-Kann (s. 77), Anny Heilman (s. 96), Jurka Beckera (s. 109).

W rozdziale czwartym, poświęconym dzieciom w obozie KL Ravensbrück, znalazły się fotografie: Krystyny Zaorskiej (s. 142), Leokadii Kopczyńskiej i jej córki Barbary urodzonej w obozie (s. 144). Natomiast w rozdziale siódmym, o podobozie młodzieżowym w Uckermark, zamieszczono fotografię Mariana Gawrońskiego, który został ostatecznie wywieziony do KL Dachau (s. 204). Najbardziej wzruszające fotografie dotyczą ofiar eksperymentów pseudomedycznych, do których, jak już wspomniano, wykorzystywano głównie Polki. W rozdziale ósmym, poświęconym tym zbrodniczym praktykom, zaprezentowano fotografie Barbary Pietrzyk (s. 235), Bogumiły Bąbińskiej (s. 236), Marii Kuśmierczuk (s. 236) oraz miniaturową figurkę króliczka wyrzeźbionego z mydła i przechowywanego w pudełeczku od zapalek, na którym widnieje napis „Króliczek od Króliczki” („królikami” nazywano w gwarze obozowej więźniów, na których dokonywano eksperymenty pseudomedyczne). Ta pamiątka jest własnością Zofii Hoszowskiej, przewiezionej w 1945 r. do Szwecji. Obecnie figurka znajduje się w Muzeum w Lund, gdzie po wojnie osiadło wielu Polaków, także byłych więźniarek KL Ravensbrück. Natomiast w rozdziale dziewiątym, w którym omówione zostały masowe mordy i egzekucje na terenie obozu, zobaczyć można fotografię Janiny Cabaj, rozstrzelanej w KL Ravensbrück 3 października 1942 r. (s. 246).

W ostatnich trzech rozdziałach omawianej pozycji zaprezentowano materiały związane z życiem więźniarek po wyzwoleniu obozu, upamiętnieniem ich męczeństwa na terenie różnych państw europejskich oraz działalnością muzeum w byłym KL Ravensbrück. W tej części znaleźć można m.in. fotografię zniszczonej Warszawy, własność Zofii Zając (s. 281), reprodukcje okładek książek polskich więźniarek z obozowymi wspomnieniami (Janiny Augustynowicz – *Jacek w Ravensbrück*; Urszuli Wińskiej – *Zwyciężyły Wartości. Wspomnienia z Ravensbrück*; Wandy Dobaczewskiej – *Kobiety z Ravensbrück*, Wandy Kiedrzyńskiej – *Ravensbrück*; Wandy Półtawskiej – *I boję się snów*), fotografię pomnika pamięci więźniarek KL Ravensbrück z Cmentarza Wojskowego w Warszawie (s. 314).

Na łamach prezentowanej książki znajduje się więc wiele akcentów poświęconych polskim więźniarkom KL Ravensbrück. To dobrze świadczy o pomysłodawcach i wykonawcach ekspozycji muzealnej w tym miejscu pamięci, gdyż niedopuszczalne wydaje się, aby przy okazji różnego rodzaju inicjatywach naukowych i popularnonaukowych upamiętniających ofiary niemieckich obozów koncentracyjnych, pomniejszać pamięć o ofiarach jednych narodowości na rzecz innych. Na przestrzeni ostatnich lat, zwłaszcza na Zachodzie Europy i w USA, dochodziło do takich właśnie manipulacji historią zbrodniczych systemów niemieckiego nazizmu i sowieckiego komunizmu.

Publikację *Obóz koncentracyjny dla kobiet Ravensbrück. Historia i pamięć* poleciłbym wszystkim historykom zainteresowanym badaniami nad eksterminacją i martyrologią w niemieckich obozach koncentracyjnych. Dla wielu publicystów stanowić może ona wzór, jak we współpracy z grafikami i plastykami, można w gustowny i atrakcyjny sposób wyeksponować muzealia, archiwalia i fotografie, a tym samym zachęcać czytelników do zapoznania się z dziejami zbrodniczych totalitaryzmów XX w., w których, jak mawiał często bł. Jan Paweł II, objawiło się z wielką siłą *mysterium iniquitatis, tajemnica ludzkiej nieprawości*.

ks. Jarosław Wąsowicz SDB